

KAROL ŁOPATECKI

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Białymstoku

JANUSZ DANIELUK

Archiwum Państwowe w Białymstoku

Plany pałacu Branickich w Białymstoku z 1824 r.¹

Słowa kluczowe: pałac Branickich, Białystok, plany XIX-wieczne, inwentaryzacja, układ pomieszczeń, Aleksander I Romanow

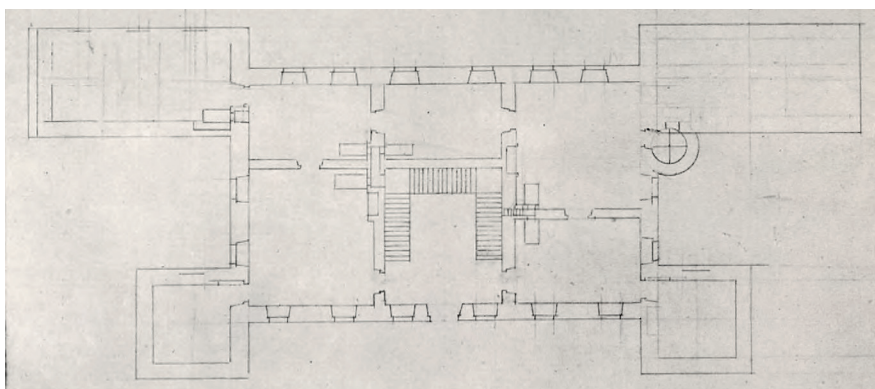
Key words: Branicki Palace, Bialystok, 19th century plans, inventory, room layout, Alexander I Romanov

Pałac Branickich jest obecnie jednym z najbardziej rozpoznawalnych zabytków województwa podlaskiego. Swoją doskonałą formę i świetność uzyskał w ostatnich latach życia Jana Klemensa Branickiego. Dla świata nauki okres ten został upamiętniony dzięki znakomitej monografii Elżbiety Koweckiej² i licznym artykułom Jana Niecieckiego³. Jak podkreśliła Anna Oleńska, miano polskiego Wersalu zdobył dzięki splendorowi i stylowi życia dworu, a także „wszechobecnej francuskości” zarówno w architekturze, jak i wystroju wnętrza⁴.

Ta pierwsza cecha oznaczała, że dwór hetmana funkcjonował jak pałace suwerennych władców europejskich, czego namacalnym dowodem był również stacjonujący w mieście garnizon wojsk, który mógł osiągać stan prawie pół tysiąca osób⁵. Nie tylko zapewnił on odpowiednią oprawę dworu, ale także walczył przyczynił się do rozwoju całego miasta. Żołnierze wyraźnie unaoczniali rys orientalny, którego najbardziej wyrazisty przykład odnosił się do ulokowanych w Białymstoku dwóch chorągwi pieszych – janczarskiej (powiększonej do stanu siedemdziesięcioduosobowego) i węgierskiej (liczącej z reguły 66 osób), oraz zaciągniętego prywatnie pięćdziesięciokonnego oddziału tatarskiego⁶. W niniejszym artykule skupiamy się na drugim elemencie. Interesuje nas przede wszystkim prezentacja istniejących planów, które odzwierciedliłyby strukturę i układ pomieszczeń w pałacu i oficynach. W tym celu publikujemy plany pałacu przechowywane w Petersburgu, a stworzone w 1824 r., które jednak naszym zdaniem mogą stanowić wzorzec planów adekwatnych do czasów świetności pałacu⁷.

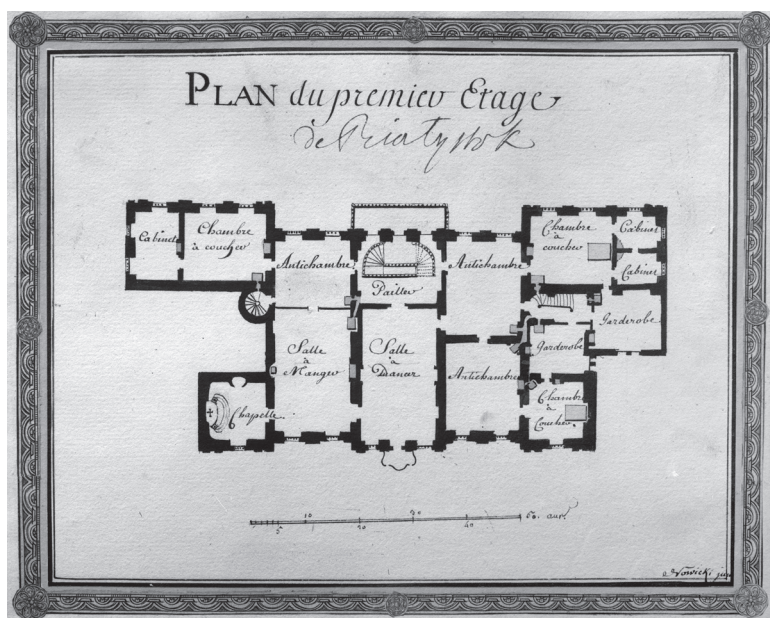
Ostatnie badania wskazują, że ogromne zasługi w przebudowie pałacu i wykreowaniu wizerunku domu Branickich jako magnatów nowoczesnych, obe-

znanych w modzie, należy przypisać pierwszej żonie Jana Klemensa Katarzynie Barbarze z Radziwiłłów (1720–1730)⁸. To jednak założenie ogrodowo-pałacowe hetmana wielkiego koronnego i Izabeli z Poniatowskich Branickiej doczekało się nie tylko krajowej sławy. Punktem przełomowym były lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XVIII stulecia, kiedy to ranga Białegostoku została doceniona również w ujęciu ogólnoeuropejskim⁹. Niestety z tego okresu w zasadzie nie dysponujemy planami ukazującymi układ pomieszczeń¹⁰. Poniżej przedstawiamy istniejące przekazy.

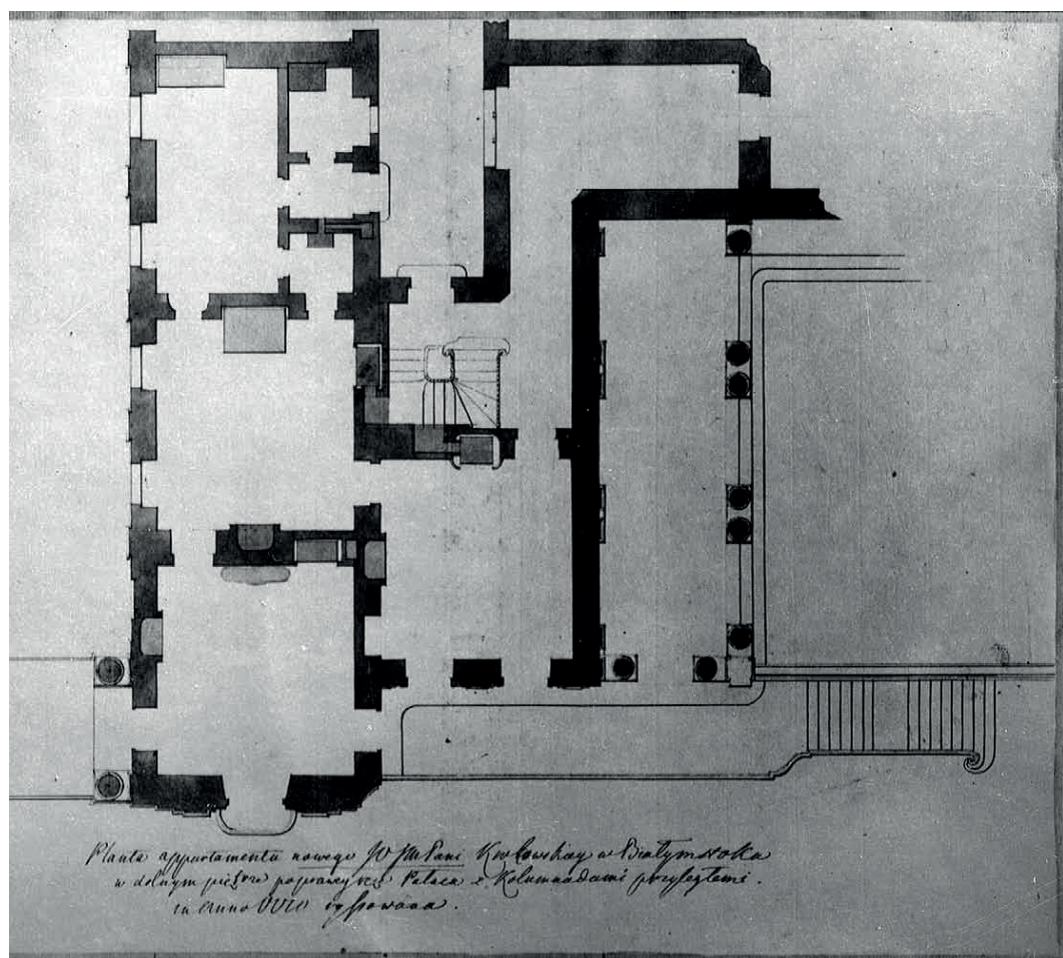
1. Rzut poziomy parteru według Tylmana z Gameren z 1691 r. T. Makowski, *Archiwum planów Tylmana z Gameren*, Warszawa 1938, tabl. IV.1¹¹

Ground floor plan by Tylman of Gameren, 1691. T. Makowski, *Archive of Tylman of Gameren's Plans*, Warsaw 1938, Table IV.1

2. Rzut I piętra korpusu głównego z ok. 1728 r., który został przerysowany przez Kazimierza Nowickiego w latach 1771–1778. Gabinet Rycin Uniwersytetu Warszawskiego, Zb. Król. P. 187, nr 6. Negatyw, Instytut Sztuki PAN, nr 9016

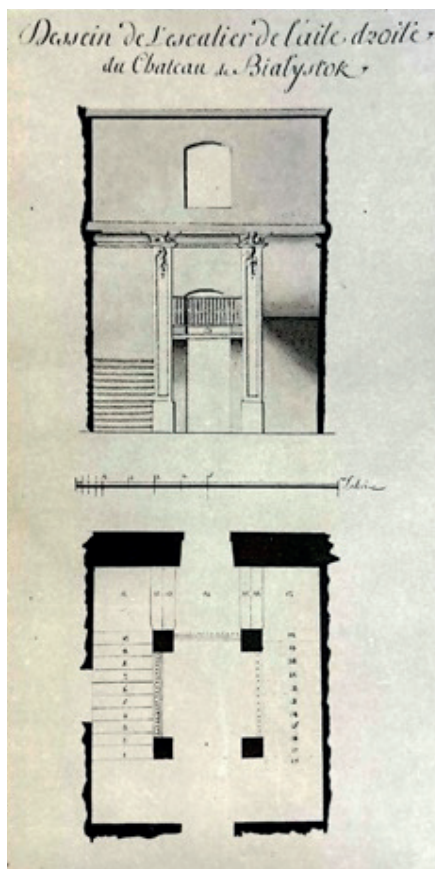
First floor plan of the main building from around 1728, redrawn by Kazimierz Nowicki between 1771 and 1778. Cabinet of Prints, University of Warsaw, Royal Collection P. 187, No. 6. Negative from the Institute of Art of the Polish Academy of Sciences, No. 9016

3. Rzut apartamentu Izabeli Branickiej oraz kolumnady łączącej oficynę ze skrzydłem pałacu wykonany w 1770 r. Gabinet Rycin Uniwersytetu Warszawskiego, Zb. Król. (zaginiony). Negatyw, Instytut Sztuki PAN, nr 26379

Plan of Izabela Branicka's apartment and the colonnade connecting the outbuilding with the palace wing, created in 1770. Cabinet of Prints, University of Warsaw, Royal Collection (lost). Negative from the Institute of Art of the Polish Academy of Sciences, No. 26379

Zaprezentowany katalog (il. 1-5) został już zestawiony przez Teresę Szymburską, która w 1972 r. przygotowała maszynopis zawierający dokumentację historyczno-architektoniczną zespołu pałacowego¹³. Jedynie pierwszy i drugi plan ukazuje całą kondygnację, więc może posłużyć za pomoc w ocenie rozbudowy pałacu. A zatem posiadamy wiedzę jedynie o rzucie parteru rezydencji z końca XVII w. i planie piętra sprzed głównych prac związanych z rozbudową rezydencji (ok. 1728 r.). Do tego wykonano dwukrotnie prace inwentaryzacyjne w latach 1925¹⁴ oraz 1949-1950¹⁵, ale są one zapewne dalekie od formy istniejącej w czasach świetności pałacu. W szczególności duże przebudowy miały miejsce w kontekście zmiany funk-

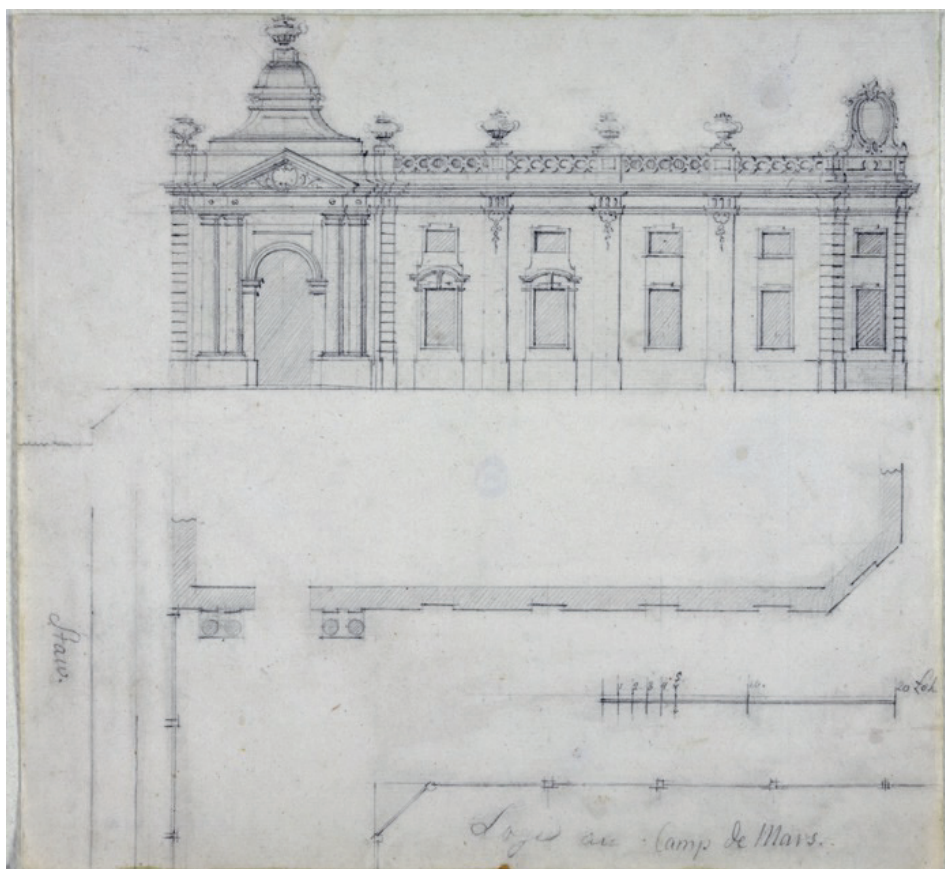

4. Przekrój westybulu i rzut klatki schodowej łączącej parter z piętrem (czasem mylnie przypisany do klatki schodowej w skrzydle prawym pałacu), wykonany przed rokiem 1737, a przerysowany przez Kazimierza Nowickiego w latach 1771–1773. Gabinet Rycin Uniwersytetu Warszawskiego, Zb. Król. P. 187, nr 111, 112. Negatyw, Instytut Sztuki PAN, nr 9024

Section of the vestibule and plan of the staircase connecting the ground floor with the first floor (sometimes mistakenly attributed to the staircase in the right wing of the palace), created before 1737 and redrawn by Kazimierz Nowicki between 1771 and 1773. Cabinet of Prints, University of Warsaw, Royal Collection P. 187, Nos. 111, 112. Negative from the Institute of Art of the Polish Academy of Sciences, No. 9024

cji pałacu z reprezentacyjnej na użytkową, czyli ulokowania tam Instytutu Panien Szlacheckich¹⁶. W tym kontekście należy rozpatrywać ważny artykuł Ewy Zeller-Narolewskiej¹⁷. Autorka zwróciła uwagę na plany przebudowy pałacu wykonane w 1838 r. przez architektów Hipolita Rumbowicza¹⁸ i S[eweryna] Smolikowskiego¹⁹, z którego ten drugi został zrealizowany²⁰. Autorka zwróciła uwagę, że istnieją plany pałacu z lat 1879 (autorstwa R. Lenczewskiego) i 1898 (R. Gobika)²¹.

Z powyższego zestawienia wynika, że nasza wiedza o układzie pomieszczeń opisana w *Inwentarzu dóbr Jana Klemensa Branickiego* z przełomu 1771 i 1772 r. nie przekłada się na warstwę ikonograficzną i architektoniczną²². Wydaje się jednak, że jesteśmy w stanie wskazać komplet materiałów, które mogą odnosić się do czasu świetności białostockiego założenia. Wynika to z tego, że wraz ze śmiercią hetmana wielkiego koronnego radykalnie zakończył się etap nowych inwestycji. Izabela z Poniatowskich Branicka po śmierci Andrzeja Mokronowskiego (1784) właściwie przestała wykładać pieniądze na utrzymanie pałacu²³. Nie prowadziła zakupu nowych elementów wyposażenia, zadowolając się remontem zużytych lub naprawą zepsutych przedmiotów, nie prowadziła niezbędnych prac remontowych²⁴. O tym, jak skrajna była beczczynność hetmanowej, świadczy zachowany

5. Rzut i elewacja „pałacu” nad stawem młyńskim przy placu ćwiczeń. Rysunek z drugiej połowy XVIII w.¹² Gabinet Rycin Uniwersytetu Warszawskiego, Zb. Król. P. 187, nr 116. Negatyw, Instytut Sztuki PAN, nr 8381

Plan and elevation of the palace by the mill pond near the exercise square. Drawing from the second half of the 18th century. Cabinet of Prints, University of Warsaw, Royal Collection P. 187, No. 116. Negative from the Institute of Art of the Polish Academy of Sciences, No. 8381

komplet materiałów dotyczących wydatków dworu Izabeli Branickiej z roku 1797²⁵. Podejmowane prace budowlane i remontowe były oczywiście stale prowadzone, dotyczyły jednak tylko zabudowań miejskich (w tym sakralnych), budynków i urządzeń gospodarczych; wykonywano prace hydrauliczno-inżynierskie, a także wykonywano roboty na terenie ogrodów oraz zwierzyńca. W pałacu i w jego bezpośrednim otoczeniu w zasadzie nie prowadzono żadnych inwestycji. W ciągu całego roku jedynie przez parę tygodni kilku rzemieślników z pomocnikami wykonywało drobne czynności²⁶.

Podsumowując: inwestycji w pałacu właściwie nie było, wszystkie prace miały charakter ratunkowy i bieżący. Kwoty wydawane na remont i wyposażenie pałacu były znikome i nie przekraczały w skali roku (wraz z materiałami) 300 zł, co stanowiło promil (0,1%) wydatków Izabeli Branickiej²⁷. Wydaje się

to wręcz nieprawdopodobne, ale w ciągu całego roku w Warszawie zakupiono jedynie dwie rzeczy, które można zaliczyć do wyposażenia białostockiego pałacu – „szkło w owal do miniatury” oraz kalendarz ścienny, co łącznie kosztowało 21 zł²⁸. Większe kwoty przeznaczono na ogrody, chociaż skupiono się na ich efektywnym wykorzystaniu. Izabela Branicka w roku obrachunkowym 1796/1797 dla ogrodu lipnickiego, wysokostockiego, choroskiego i białostockiego wydała (bez płac ogrodników) 6435 zł. Interesujące, że nastawiono się na uprawę i sprzedaż owoców i warzyw, z czego uzyskano 1817 zł, dzięki czemu koszty utrzymania założeń ogrodowych zmniejszono o 1/3 do 4618 zł, co stanowiło ok. 1,44% wydatków²⁹.

Po śmierci Izabeli Branickiej (1808) namiestnik obwodu białostockiego Ignacy Theyls dokonał ewaluacji stanu zachowania pałacu. Konstatował on, że w ciągu ostatnich lat „prawie nic [w nim] nie remontowano, do tego stopnia że w jej pokojach tapety były podarte i zakrywane pejzażami i portretami”. Równie fatalny był stan wyposażenia pałacu, a przyczyną tego „była starość i niedomaganie, które zmuszało ją do nieustannego przebywania w dwóch albo trzech pokojach na dole, górne kondygnacje zawsze pozostawały opuszczone, z wyjątkiem okazjonalnego udostępnienia pokoi krewnym”³⁰. Oczywiście Theyls pisze o apartamentach nowych (il. 3), nie zaś o tzw. apartamentach zimowych, które zostały się wykonane w latach 1772–1773 pod nadzorem architekta Jana Sękowskiego³¹. Pokoje te znajdowały się nie w głównej części pałacu, tylko w oficynie gościnnej mieszczącej się po prawej stronie od wejścia, a dodatkowo umieszczone były na piętrze³². Konstatacja namiestnika dotyczyła wyposażenia i dekoracji pomieszczeń, lecz jednocześnie ta swoista bieda „konserwowała” układ pomieszczeń, który w zasadzie przez dziesięciolecia nie był przebudowywany.

Następnie pałac wraz z dobrami białostockimi zakupił Aleksander I, co nastąpiło 4 marca 1809 r.³³ Wydano w związku z powyższym ukaz dotyczący utrzymania kompleksu pałacowo-ogrodowego. Według ustaleń zatrudnienie przy obiekcie miały znaleźć 23 osoby, a na roczne utrzymanie pałacu przeznaczono 28 892 zł i 15 gr. Warto odnotować, że nawet bardzo oszczędna Izabela z Poniatowskich Branicka w końcowym etapie życia najmowała 129 osób, których roczne pensje wynosiły 48 429,5 zł. Kwotowo było to zmniejszenie blisko dwukrotne, ale nie uwzględnia to kwestii inflacji. Zasób osobowy stanowił zaledwie 18% stanu poprzedniego. Władze rosyjskie nie przewidziały stałych środków na remonty, przebudowy, zakupy itp., w konsekwencji obiekt popadał w coraz większą ruinę³⁴.

Decyzje, które spowodowały remonty i działania budowlane, wiązały się z wyasygnowaniem przez rząd centralny 50 439 rubli na remont pałacu, co nastąpiło 5 listopada 1818 r.³⁵ Pierwsze istotne remonty wykonano w 1819 r. Zaktualizowano wówczas symbolikę występującą w założeniu pałacowym. Zamiast atrybutów właściwych dla domu Branickich umieszczono imperatorskie emblematy zarówno na bramie wjazdowej, jak i na fasadzie pałacu (il. 8). Ówczesny rządca obwodu białostockiego Joachim Ignacy Wołłowicz rozliczał się z sum związanych z przeprowadzeniem remontu rozpoczętego dwa lata wcześniej³⁶.

Większe przekształcenie wnętrza pałacu nastąpiło wraz z planami i realizacją remontu w latach 1824–1830. Najpierw wykonano rysunki elewacji stanu zastanego, przygotowano również nowe projekty. Nad pracami miał czuwać ko-

mitet, który składał się z generał-lejtnanta Teodora Filipowicza d'Auvraya (przewodniczący), wiceprawiciela (wicerządcy) obwodu Aleksego Aleksandrowicza Arszeniewa, pułkownika Wasyla Iwanowicza Renofanicza i podpułkownika litewskiego batalionu pionierów Jana Languta³⁷. Prace budowlane trwały w latach 1826–1830, a największą zmianą było urządzenie cerkwi prawosławnej. Konsekracja świątyni pod wezwaniem Aleksandra Newskiego nastąpiła 16 października 1830 r., a jego realizację przeprowadzono na podstawie projektu profesora Miedlnikowa z Petersburgu³⁸. Druga, znacznie już większa przebudowa miała miejsce w latach 1837–1841, kiedy to dostosowano pałac do potrzeb placówki edukacyjnej³⁹.

To właśnie na potrzeby przyszłych remontów w 1824 r. przygotowano plany pałacu, które następnie posłużyły do stworzenia projektów budowlanych. W niniejszym artykule prezentujemy te źródła, a ze względu na ogólnie zły stan zachowania odnotowujemy czytelne fragmenty i dokonujemy ich tłumaczenia.

Materiały te przechowywane są w Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu w zespole pod numerem 1488 zatytułowanym *Планы и чертежи гражданской архитектуры*. Ma on proveniencję związaną z końcówką XVIII stulecia, lecz w kontekście planów pałaców należy wyeksponować datę 28 maja 1820 r., kiedy to wyodrębniono archiwum działające przy Departamencie Projektów i Kosztorysów. To wówczas musiały spłynąć powstałe w pierwszej połowie XIX stulecia plany analizowanego pałacu. Dopiero 16 czerwca 1865 r. archiwum zostało podporządkowane Komitetowi Naukowemu, a następnie Inspektoratowi Technicznemu Komitetu Transportu Lądowego i Wodnego (31 grudnia 1870 r.). Następne reorganizacje nastąpiły 6 czerwca 1884 r., kiedy stworzono Wydział Techniczny Departamentu Transportu Lądowego i Wodnego. W końcu 3 maja 1899 r. podczas ogólnej reorganizacji urzędów centralnych Ministerstwa Komunikacji i Transportu plany i mapy przekazano do Ogólnego Archiwum Ministerstwa Komunikacji i Transportu. Układ tego zespołu nie został w obrębie opisu formalnie wydzielony pod względem terytorialnym, najczęściej jednak materiały z poszczególnych miejscowości zostały ułożone obok siebie⁴⁰.

Ze zgromadzonego materiału w Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu wydzieliliśmy dziesięć rysunków i planów pałacu powstałych w wyniku inwentaryzacji w 1824 r. Znajdują się one pod sygnaturami (*delami*): 973 (k. 1, 3, 4), 974 (k. 4, 5, 6, 8), 975 (k. 2) i 977 (k. 1)⁴¹. Ostatni ze wskazanych planów jest jedynym znanym w literaturze dzięki publikacji Ewy Zeller-Narolewskiej⁴². Odnalazła ona plan inwentaryzacyjny piwnic sygnowany nazwiskiem Karola Bagemila (Bagiemila), architekta guberni grodzieńskiej, podkreślając, że na potrzeby Komitetu wykonano pomiary architektoniczne, jednak „zachował się obecnie tylko rzut piwnic pod korpusem głównym i skrzydłami z roku 1824”⁴³. Poniżej publikujemy te źródła ikonograficzne wraz z transliteracją i tłumaczeniem zawartych na nich napisów. Natomiast edycja cyfrowa tych źródeł wraz z uwzględnieniem analizy geoprzestrzennej została zaprezentowana na stronie www.bialystok.przestrzennapolska.pl, do której eksploracji serdecznie zapraszamy.

I

6. Plan założenia ogrodowo-palacowego. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, op. 1, d. 973, k. 1

Plan of the garden and palace complex. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, op. 1, d. 973, p. 1

[П]ланъ [Бѣло]стокскога Дворца [принадлѣжа]щими къ оному строеніями въ 1824 году [w lewym górnym rogu karta urwana] – Plan Białostockiego Pałacu z przynależącymi do niego budynkami

Дарога въ Зверинець – Droga do Zwierzyńca

Сарай [...] ⁴⁴ – Szopa

Повивальный институт – Instytut położniczy

Домъ принадлежащій дворцу – Dom należący do pałacu

Домъ принадлежащій дворцу – Dom należący do pałacu

Домъ для садовника – Dom ogrodnika

Бѣседка – Pawilon

Театръ – Teatr

Сарай – Szopa

Домъ принадлежащій дворцу – Dom należący do pałacu

Домъ для стражниковъ – Dom strażników

[...] конюшня – Stajnia

Обывательскіе сады и огороды – Obywatelskie (prywatne) ogrody i sady

II

Поперечной разрѣз Императорскаго Бѣлостокскаго Дворца въ томъ видѣ какъ найденъ при осмотрѣ 1824 года – Poprzeczny przekrój Imperatorskiego Białostockiego Pałacu w stanie zachowania podczas przeprowadzonej lustracji z 1824 roku.

Гродненскій губернскій архитекторъ Баголли – Grodzieński gubernialny architekt Bagolli [Właściwie architekt guberni grodzieńskiej: Karol Bagemil (Bagiemil)].

Под подписами – Podpisali

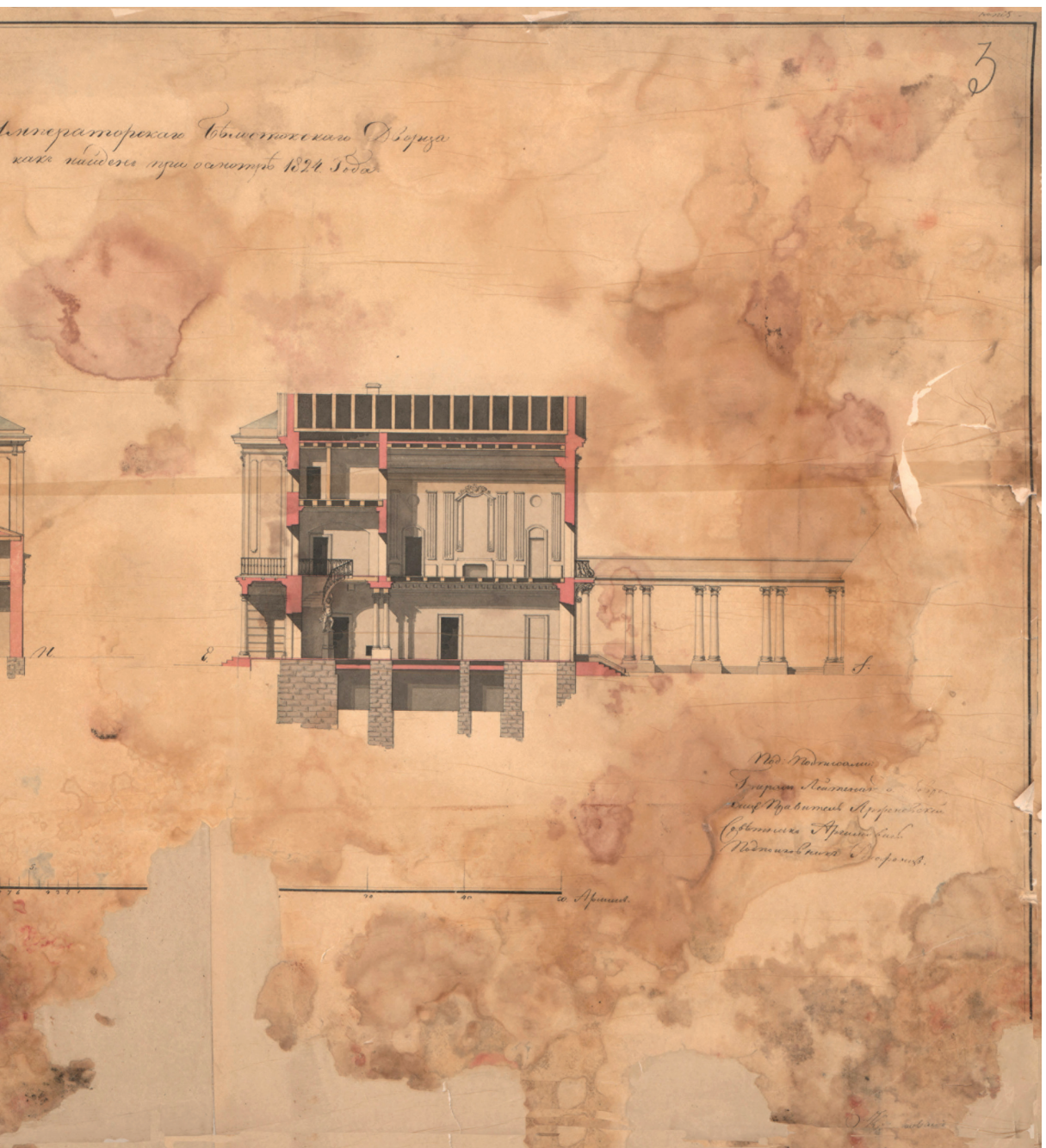
Генераль лейтенантъ Довре – General lejtnant Dowr'e [Teodor Filipowicz d'Auvray]

Вицѣ правитель Арженевскій – Wiceprawiciel (wicerządca) Arzeniewski [właściwie Aleksy Aleksandrowicz Arseniew]

Совѣтникъ Арчимовичъ – Radca Arcimowicz

Подполковникъ Ренофанцъ – Podpułkownik Renofanc [w literaturze identyfikowany z pułkownikiem Wasylem Iwanowiczem Renofanczem].

7. Przekrój poprzeczny pałacu. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 973, к. 3

Cross-section of the palace. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 973, р. 3

III

Фасадъ Бѣлостокскаго Императорскаго Дворца – Fasyda Białostockiego Imperatorskiego Pałacu.

Разрѣзъ дворца въ длину въ томъ видѣ въ какъ найденъ при осмотрѣ 1824 года – Przekrój podłużny pałacu podczas przeprowadzonej lustracji z 1824 roku.

Подписали – Podpisali

Генералъ лейтенантъ Довре – General lejtnant Dowr'e [Teodor Filipowicz d'Auvray]

Вицѣ правитель Арженевскій – Wicenamiestnik Arzeniewski [właściwie Aleksy Aleksandrowicz Arszeniew]

Совѣтникъ Арчимовичъ – Radca Arcimowicz

Подполковникъ Ренофанцъ – Podpułkownik Renofanc [Wasył Iwanowicz Renofanc].

Копировалъ [tekst urwany] – Kopiował

8. Fasada i przekrój podłużny pałacu. Российский государственный исторический архив, Санкт
 Петербург, f. 1488, оп. 1, д. 975, к. 2
 Facade and cross-section of the palace. Российский государственный исторический архив,
 Санкт Петербург, f. 1488, оп. 1, д. 975, p. 2

IV

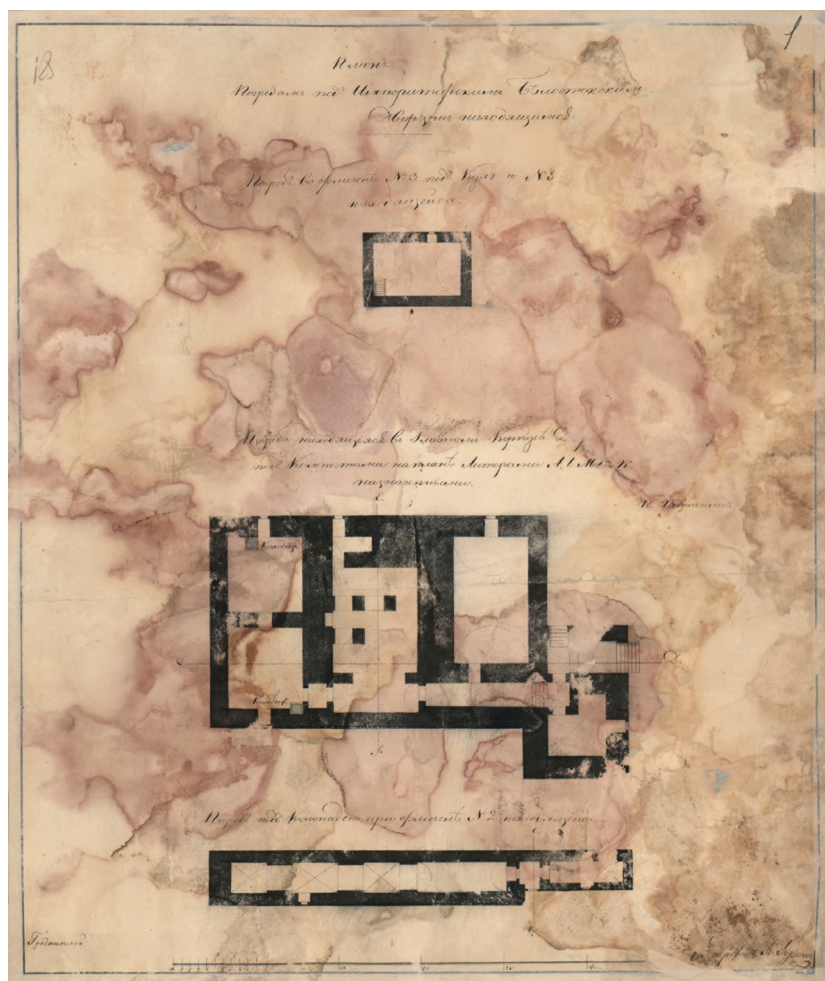

9. Plan założenia pałacowego. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 973, к. 4
Plan of the palace complex. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 973, р. 4

Планъ [...] Бѣлостокскаго Императорскаго Величества съ означеніемъ въ немъ [...] перемень. 182 [...] – Plan cesarskiej mości pałacu, ze wskazanymi w nim [...] zmianami.

Adnotacje wykonane ołówkiem nieczytelne.

V

10. Plany piwnic.
Российский
государственный
исторический архив,
Санкт Петербург, f.
1488, op. 1, d. 977, k. 1
Basement plans.
Российский
государственный
исторический
архив, Санкт
Петербург, f. 1488,
op. 1, d. 977, p. 1

Планъ погребанъ подъ Императорскимъ Бѣлостокскимъ Дворцомъ находящихся – Plan podpiwniczeń znajdujących się pod Białostockim Imperatorskim Pałacem

Погребъ во флигелѣ No 3 подъ Кухн. и No 8 находящейся – Podpiwniczenie znajdujące się w oficynie numer trzy pod kuchnią

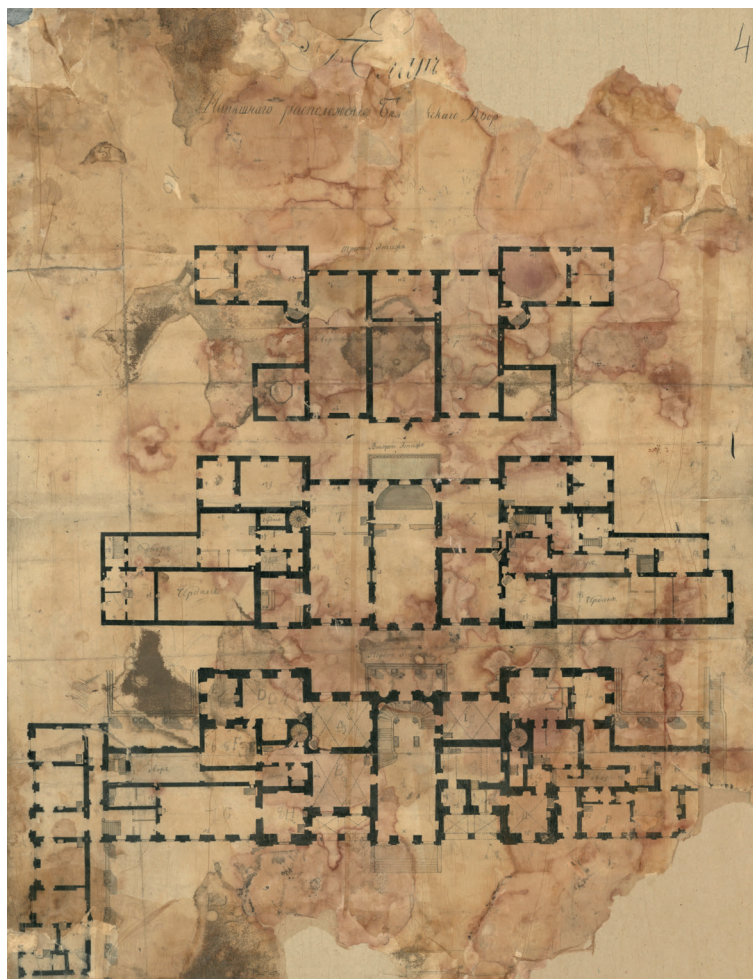
Погребъ находящийся въ Главномъ Корпусѣ [...] подъ комнатами на планѣ литерами А, L, М, К назначенными – Podpiwniczenia znajdujące się w głównym korpusie, pod pokojami, zaznaczone na planie literami А, L, М, К

Погребъ подъ колонадею при флигелѣ No 2 находящийся – Podpiwniczenie znajdujące się pod kolumnadą przy oficynie nr 2

Подписали – Podpisali

[Podpis nieczytelny]

VI

11. Układ pomieszczeń na trzech kondygnacjach pałacu białostockiego. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, op. 1, d. 974, k. 4

Layout of the three floors of the Białystok Palace rooms. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, op. 1, d. 974, p. 4

Планъ нынѣшняго расположенія Бѣлостокскаго Дворца – Plan aktualnego rozmieszczenia Białostockiego Pałacu

Третьей этажъ – Drugie piętro

Чердакъ – Strych

Второй этажъ – Pierwsze piętro

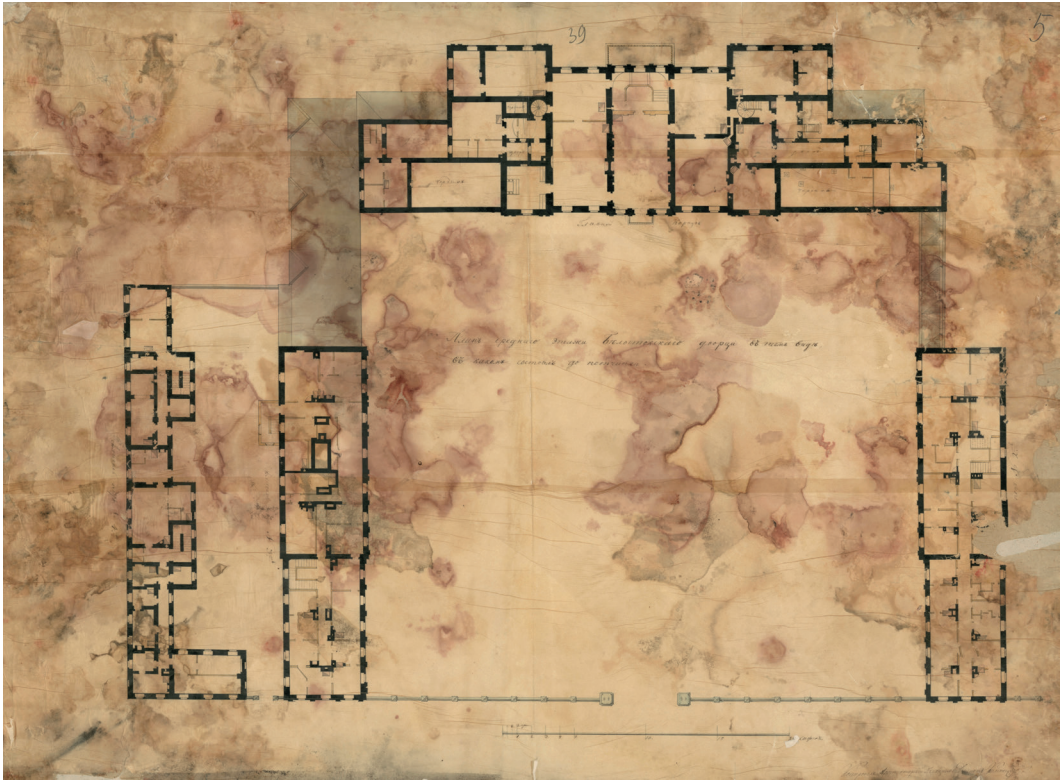
Дворъ – Dziedziniec

Чердакъ – Strych (poddasze)

Первой этажъ – Parter

Дворъ – Dziedziniec

VII

12. Plan środkowego piętra Imperatorskiego Białostockiego Pałacu przed remontem. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, оп. 1, д. 974, к. 5
Plan of the middle floor of the Imperial Białystok Palace before the renovation. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, оп. 1, д. 974, р. 5

Планъ середняго этажа Бѣлостокскаго Дворца въ томъ видѣ въ какомъ состоялъ до потчинки – Plan środkowego piętra Białostockiego Pałacu przed remontem (przebudową)

Главной корпусъ – Główny korpus

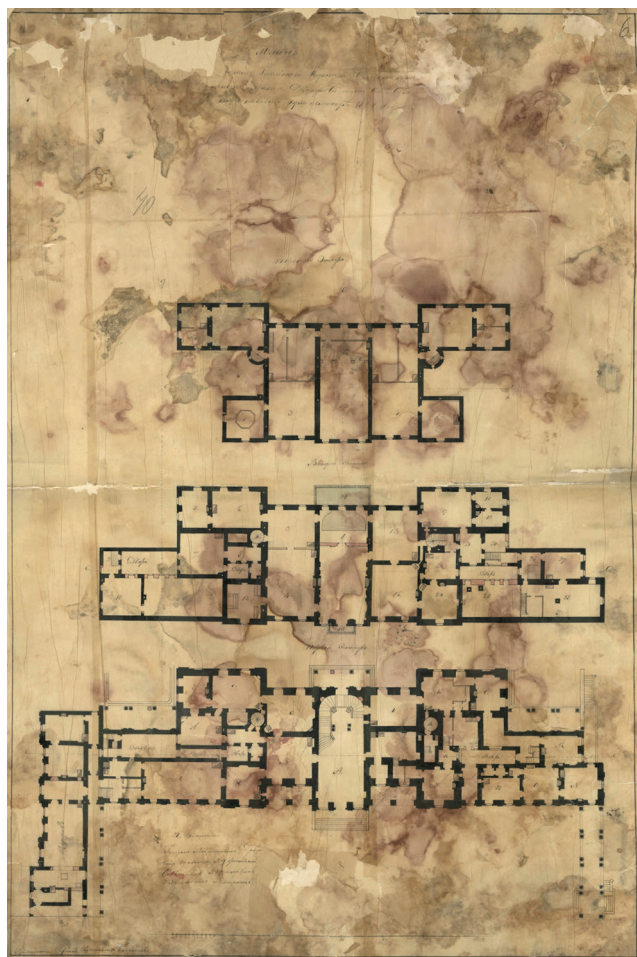
Дворъ – Dziedziniec

Чердакъ – Strych (poddasze)

Флигель – Oficyna

Копироваль архитекторскій помощникъ Далмать Каменецкій – Kopia-wał pomocnik architekta Dalmat Kamieniecki

VIII

13. Plan głównego korpusu
Imperatorskiego Białostockiego Pałacu
według stanu zachowania podczas
przeprowadzonej lustracji z 1824 r.
Российский государственный
исторический архив, Санкт Петербург,
f. 1488, op. 1, d. 974, k. 6

**Plan of the main body of the
Imperial Białystok Palace according
to the condition recorded during
the inspection conducted in 1824.**

Российский государственный
исторический архив, Санкт
Петербург, f. 1488, op. 1, d. 974, p. 6

Планъ [...] главнаго кор-
пуса Бѣлостокскаго Император-
скаго Дворца въ томъ видѣ въ
какомъ найдены при осмотрѣ
1824 года – Plan [...] głównego
korpusu Imperatorskiego Biało-
stockiego Pałacu według stanu
zachowania podczas przeprowa-
dzonej lustracji z 1824 roku

Третьей этажъ – Drugie
piętro

Второй этажъ – Pierwsze
piętro

Дворъ – Dziedziniec

Первой этажъ – Parter

Дворъ – Dziedziniec

Церковь – Cerkiew

Подписали – Podpisali

Генераль лейтенантъ Довре – General lejtnant Dowre [Teodor Filipowicz
d'Auvray (Dowr'e)].

Вицѣ правитель Арженевскій – Wiceprawiciel (wicerządca) Arzeniewski
[właściwie Aleksy Aleksandrowicz Arszeniew]

Совѣтникъ Арчимовичъ – Radca Arcimowicz

Подполковникъ Релюфанцъ – Podpułkownik Relofanc [Wasyle Iwano-
wicz Renofanc]

Гродніенской губернской архитекторъ Багелличъ – Grodzieński guber-
nialny architekt [Karol] Bagiemił

IX

14. Plan górnego piętra białostockiego pałacu przed przebudową. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, op. 1, d. 974, k. 7

Plan of the upper floor of the Białystok Palace before the reconstruction. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, op. 1, d. 974, p. 7

Планъ верхнего этажа Бѣлостокскаго Дворца въ томъ видѣ въ какомъ оной состоялъ до потчинки – Plan górnego piętra Białostockiego Pałacu przed remontem (przebudową)

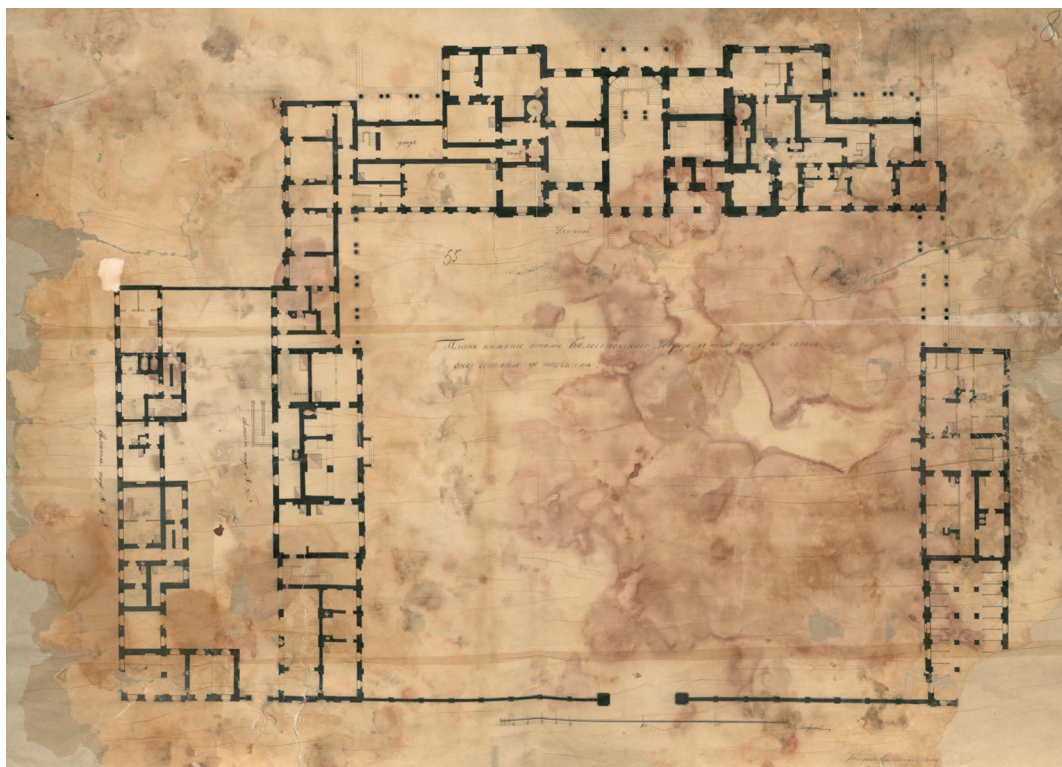
Чердаки – Strych

Верхняя часть залы – Górna część holu

Верхняя часть каплицы – Górna część kaplicy

Копироваль архитекторскій помощникъ Далмать Каменецкій – Kopiał pomocnik architekta Dalmat Kamieniecki

X

15. Plan parteru białostockiego pałacu przed przebudową. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, оп. 1, d. 974, к. 8

Plan of the ground floor of the Białystok Palace before the reconstruction. Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, f. 1488, оп. 1, d. 974, р. 8

Планъ нижняго этажа Бѣлостокскаго Дворца въ томъ видѣ въ какомъ онъ состоялъ до потчинки – Plan parteru Białostockiego Pałacu przed remontem (przebudową)

Дворъ – Dziedziniec

Главной корпусъ – Główny korpus

Флигель подъ No 2 – Oficyna pod numerem 2

Флигель подъ No 3 – Oficyna pod numerem 3

Флигель подъ No 4 – Oficyna pod numerem 4

Копироваль архитекторскій помощникъ [...] – Kopiował pomocnik architekta [...]

BIBLIOGRAFIA

Archiwalia i źródła drukowane

- Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 7, 16.
- Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Roskie:
Akta osobisto-rodzinne i majątkowo-prawne, nr 122.
Militaria, pudło 18.
- Archiwum Państwowe w Białymstoku, Rada Białostockiego Instytutu Panien Szlacheckich, sygn. 2, 27, 36.
- Gabinet Rycin Uniwersytetu Warszawskiego, Zb. Król. P. 187, nr 6, 111, 112, 116.
- Matuszewicz M., *Diariusz życia mego*, t. 1: 1714–1757, oprac. B. Królikowski, komentarz Z. Zieliński, Warszawa 1986.
- Muzeum Narodowe w Warszawie, sygn. 86.
- Narodowy Instytut Dziedzictwa, Teki Glinki, 315, 316.
- Pałac Branickich w Białymstoku*, t. 1: *Inwentarz z XVII i XVIII stulecia*, cz. 1–2, oprac. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2012.
- Pałac Branickich w Białymstoku*, t. 2: *Lata 1802–1809*, oprac. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2018.
- Podlaski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Wydział Rejestru i Dokumentacji Zabytków, sygn. 129, t. 1.
- Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 973–975, 977, 991.

Opracowania

- Bukowski S., Lutostańska A., *Odbudowa pałacu w Białymstoku*, „Ochrona Zabytków” 1956, t. 9, nr 1–2.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria nowa*, t. 12, z. 2: *Katalog zabytków sztuki. Województwo Podlaskie (Białostockie)*. Miasto Białystok, red. M. Zgliniński, A. Oleńska, Warszawa 2015.
- Kowecka E., *Dwór najrzędniejszego w Polsce magnata*, Warszawa 1991.
- Łopatecki K., *Dzieje pojęcia „Polski Wersal”, czyli językowy obraz świata*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2018, t. 80, nr 2.
- Łopatecki K., *Intercyza zawarta między Janem Klemensem Branickim a Katarzyną Barbarą Radziwiłłówną jako przykład realizacji strategii rodzinnych magnaterii (1720 r.)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2016, t. 38, nr 3.
- Łopatecki K., *Sprzedaż dóbr białostockich przez spadkobierców Jana Klemensa Branickiego*, „Studia Podlaskie” 2015, t. 23.
- Łopatecki K., Kupczewska M., *Dyspozycje majątkowe Izabeli z Poniatowskich Branickiej na wypadek śmierci*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2016, t. 64, nr 4.
- Łopatecki K., Walczak W., *Plany architektoniczne i źródła kartograficzne dotyczące obwodu białostockiego przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2018, t. 25.

- Łopatecki K., Walczak W., *The history of Branicki palace until 1809: the influence of „Versailles of Podlasie” on the development of Białystok*, Białystok 2018.
- Makowski T., *Archiwum planów Tyłmana z Gameren*, Warszawa 1938.
- Mościcki H., *Białystok, zarys historyczny z 22 ilustracjami*, Białystok 1933.
- Nieciecki J., *Apoteoza Augusta II w białostockim pałacu Jana Klemensa Branickiego*, „Roczniki Humanistyczne” 1999, t. 47, nr 4.
- Nieciecki J., *Ceremoniał powitania królewicza Karola na białostockim dworze Jana Klemensa Branickiego w 1758 roku*, „Acta Academiae Artium Vilnensis” 2009, t. 54.
- Nieciecki J., „Polski Wersal” – Białystok Jana Klemensa Branickiego, „Biuletyn Historii Sztuki” 2001, t. 63, nr 1–4.
- Oleńska A., *Jan Klemens Branicki. Sarmata nowoczesny. Kreowanie wizerunku poprzez sztukę*, Warszawa 2011.
- Oleńska A., *Union de Pologne-Lituanie a-t-elle eu son „Versailles”? Du Wilanów de Jean III Sobieski au Białystok du prétendant au titre de Jean IV Branicki*, [w:] *Versailles et l’Europe*, Hrsg. T. Gaehtgens i in., Heidelberg 2017.
- Penkała-Jastrzębska A., „Już z Białegostoku wkrótce Wersal mają robić”. Europejskie aspiracje dworu Katarzyny Barbary z Radziwiłłów Branickiej (zm. 1730), „Saeculum Christianum” 2023, t. 30, nr 1.
- Rostworowski E., *Francja, Polska i podlaski Wersal*, [w:] *Polska czasów saskich*, red. M. Wrzosek, Białystok 1986.
- Sztachelska A., *Białystok w korespondencji Branickich*, [w:] *Studia i materiały do dziejów miasta Białegostoku*, t. 3, red. J. Joka, Białystok 1972.
- Szyburska T., *Białystok. Zespół pałacowy d. Branickich. Dokumentacja historyczno-architektoniczna wykonana na zlecenie P.W.R.N. Wydział Kultury Konserwator Zabytków w Białymstoku*, Warszawa 1972.
- Szymańska I., *Próba rekonstrukcji losów wyposażenia pałacu Branickich w Białymstoku po śmierci Jana Klemensa Branickiego*, „Juchnowieckie szept o historii” 2019, t. 4, s. 37–44.
- Zeller-Narolewska E., *Pałac Branickich w Białymstoku w XIX i XX w.*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 2001, nr 7.
- Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений в России с Учреждения о губерниях 1775 г. до последнего времени*, сост. Е.Н. Анучин, СПб 1872.
- Министерство внутренних дел: Исторический очерк, 1802–1902*, сост. С.А. Адрианов, СПб 1901.

PRZYPISY

- ¹ Poniższy artykuł stanowi efekt pracy nad projektem „Cyfrowa historia miasta – rozwój przestrzenny Białegostoku (XVIII–XIX wiek)”, nr NdS/550394/2022/2022.
- ² E. Koweca, *Dwór najróżniejszego w Polsce magnata*, Warszawa 1991.
- ³ Przykładowo: J. Nieciecki, *Apoteoza Augusta II w białostockim pałacu Jana Klemensa Branickiego*, „Roczniki Humanistyczne” 1999, t. 47, nr 4, s. 213–229; tenże, „Polski Wersal” – Białystok Jana Klemensa Branickiego, „Biuletyn Historii Sztuki” 2001, t. 63, nr 1–4, s. 295–314.
- ⁴ A. Oleńska, *Jan Klemens Branicki. Sarmata nowoczesny. Kreowanie wizerunku poprzez sztukę*, Warszawa 2011, s. 91.

- ⁵ M. Matuszewicz, *Diariusz życia mego*, t. 1: 1714–1757, oprac. B. Królikowski, komentarz Z. Zielińska, Warszawa 1986, s. 662–663; A. Oleńska, *Union de Pologne-Lituanie a-t-elle eu son „Versailles”? Du Włanów de Jean III Sobieski au Białystok du prétendant au titre de Jean IV Branicki*, [w:] *Versailles et l'Europe*, vol. I. *L'appartement monarchique et princier, architecture, décor, cérémonial*, Hrsg. T. Gaetgens i in., Heidelberg 2017, s. 701–710; E. Rostworowski, *Francja, Polska i podlaski Wersal*, [w:] *Polska czasów saaskich*, red. M. Wrzosek, Białystok 1986, s. 36–37; K. Łopatecki, W. Walczak, *The history of Branicki palace until 1809: the influence of „Versailles of Podlasie” on the development of Białystok*, Białystok 2018, s. 87–92.
- ⁶ Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), Archiwum Roskie, Militaria, pudło 18, karty niepaginowane (poniżej podana numeracja dokumentów): CXLI 8/1, CXLI 10/2, CXLI 10/5, CXLI 10/6, CXLI 10/7, CXLI 10/8, CXLI 10/9, CXLI 10/15, CXLI 10/20, CXLI 10/21, CXLI 9/76, CXLI 9/78, CXLI 9/61, CXLI 9/63, CXLI 9/64, CXLI 1/1, CXLI 1/2, CXLI 1/9, CXLI 1/10, CXLI 1/11, CXLI 1/15, CXLI 1/16, CXLI 1/22, CXLI 1/26, CXLI 1/29, CXLI 1/36, CXLI 1/90, CXLI 1/118, CXLI 1/136, CXLI 1/137, CXLI 138, CXLI 1/39, CXLI 1/41, CXLI 1/44.
- ⁷ Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 973–975, 977.
- ⁸ A. Penkała-Jastrzębska, „Już z Białegostoku wkrótce Wersal mają robić”. Europejskie aspiracje dworu Katarzyny Barbary z Radziwiłłów Branickiej (zm. 1730), „Saeculum Christianum” 2023, t. 30, nr 1, s. 136–153; por. K. Łopatecki, *Intercyza zawarta między Janem Klemensem Branickim a Katarzyną Barbarą Radziwiłłówną jako przykład realizacji strategii rodzinnych magnaterii (1720 r.)*, „Przeszłość Demograficzna Polski” 2016, t. 38, nr 3, s. 31–54.
- ⁹ K. Łopatecki, *Dzieje pojęcia „Polski Wersal”, czyli językowy obraz świata*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2018, t. 80, nr 2, s. 371–389; J. Nieciecki, *Ceremoniał powitania królewicza Karola na białostockim dworze Jana Klemensa Branickiego w 1758 roku*, „Acta Academiae Artium Vilnensis” 2009, nr 54, s. 132–142.
- ¹⁰ Por. J. Nieciecki, „Polski Wersal”..., s. 311–313.
- ¹¹ Wiadomo, że do II wojny światowej zachowało się sześć planów lub szkiców pałacu. Są one zniszczone i jedynie dzięki reprodukcji u Tomasza Makowskiego znamy dwa z nich. T. Makowski, *Archiwum planów Tylmana z Gamenen*, Warszawa 1938, s. 9, 17–19.
- ¹² Naszym zdaniem jest to raczej niezrealizowany projekt, lokacja miejsca na planie nie zgadza się bowiem z rozplanowaniem założenia pałacu.
- ¹³ T. Szyburska, *Białystok. Zespół pałacowy d. Branickich. Dokumentacja historyczno-architektoniczna wykonana na zlecenie P.W.R.N. Wydział Kultury Konserwator Zabytków w Białymstoku*, Warszawa 1972, mpis, Podlaski Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Wydział Rejestru i Dokumentacji Zabytków, sygn. 129, t. 1.
- ¹⁴ T. Szyburska odnotowała, że materiały te przechowywane są w zbiorach Politechniki Warszawskiej, nr 35812, 35814–35819.
- ¹⁵ T. Szyburska odnotowała, że materiały te przechowywane są w zbiorach Politechniki Gdańskiej. Korzystano jednak z negatywów Instytutu Sztuki PAN, nr 76757–76763.
- ¹⁶ J. Nieciecki, *Apoteoza...*, s. 213; S. Bukowski, A. Lutostańska, *Odbudowa pałacu w Białymstoku*, „Ochrona Zabytków” 1956, t. 9, nr 1–2, s. 64; I. Szymańska, *Próba rekonstrukcji losów wyposażenia pałacu Branickich w Białymstoku po śmierci Jana Klemensa Branickiego*, „Juchnowieckie szept o historii” 2019, t. 4, s. 40.
- ¹⁷ E. Zeller-Narolewska, *Pałac Branickich w Białymstoku w XIX i XX w.*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Podlaskiego” 2001, nr 7, s. 6–47.
- ¹⁸ Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, sygn. 9535/I-9538/I. Był to projekt monumentalny – przekształcający obiekt w gmach klasycystyczny, z kurtynową elewacją.
- ¹⁹ Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, sygn. 9530/I-9532/I. Reprodukacja: E. Zeller-Narolewska, *Pałac Branickich...*, s. 14–15 (il. 8–9).
- ²⁰ Przebudowa dotyczyła nadbudowy na drugim piętrze oraz przykrycie korpusu nowym dachem. Przede wszystkim zubożono wystrój wewnętrzny poprzez likwidację dekoracji uznanych za nieprzystoite. Wówczas też zlikwidowano barokowe hełmy wież, a także usunięto na elewacji herb Gryf rodu Branickich. Zamurowano również kolumnady w obu skrzydłach, a dodatkowo dobudowano piętra. Nastąpiła adaptacja pomieszczeń na: cerkiew, aptekę, szwalnię, jadalnię, kuchnię,

- mieszkanie dyrektorki Instytutu, pokoje przyjąć i umywalnie. Przede wszystkim stworzono sale i klasy, pokoje rekreacyjne, kaplicę katolicką, sypialnie itp. Tamże, s. 17.
- ²¹ Archiwum Państwowe w Białymstoku, Rada Białostockiego Instytutu Panien Szlacheckich, sygn. 27, 36. Reprodukcje: E. Zeller-Narolewska, *Pałac Branickich...*, s. 18–20 (il. 10–11).
- ²² AGAD, Archiwum Roskie, Akta osobisto-rodzinne i majątkowo-prawne, nr 122.
- ²³ Do tego momentu widoczne są ciągle prace bieżące. Przykładowo w roku 1777 murowane były przy pałacu trzy kominy, a trzy lata później remontowano dachy. A. Sztachelska, *Białystok w korespondencji Branickich*, [w:] *Studia i materiały do dziejów miasta Białegostoku*, t. 3, red. J. Joka, Białystok 1972, s. 48.
- ²⁴ Doskonale jest to widoczne w zestawieniu z książką Elżbiety Koweckiej, *Dwór „Najrządniejszego w Polsce magnata”*, w której zaprezentowano, jak wiele wysiłku administracyjnego i finansowego wymagało od Jana Klemensa Branickiego utrzymanie pałacu na najwyższym poziomie artystycznym. Hetman nieprzerwanie dokupywał meble, płótna na obicia, zamawiał rzeźby i obrazy. Wobec tak intensywnych prac losy pałacu Branickich w latach 1795–1808 charakteryzują się niemal całkowitym zastojem budowlanym i remontowym.
- ²⁵ Tygodniowy koszt rzemieślników i robotników (bez materiałów) wynosił przeciętnie ok. 150 zł. AGAD, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 16, s. 18, 29–32, 38, 47–48, 51–52, 54, 71–72, 75–76, 78, 89–90, 93–94, 97, 107–108, 111–112, 115–117, 129–130, 133–134, 137, 147–148, 151–152, 155–158, 169–170, 173–174, 176–177, 187–188, 191–192, 194, 207–108, 211–212, 215–218, 222, 228.
- ²⁶ Przez dwa tygodnie od 29 V do 10 VI cieśle sporządzali i instalowali w pałacu drewniane rynny, a murarze poprawiali dach; pobielono wówczas salę z kredensem. W czerwcu ślusarze nareperowali cztery zamki i wymienili dwa zawiasy (za 10 zł). Pomiędzy 31 VII a 5 VIII jeden murarz (wraz z trzema pomocnikami) „w pałacu i pod galerią gdzie sufit był nadpsuty poprawił”, co kosztowało 14 zł i 4 gr. Z kolei od 14 do 19 sierpnia, aby ulepszyć ciąg w systemie grzewczym apartamentów łazienkowych, robotnicy podwyższyli jeden z kominów. Inne roboty kontynuowano od 28 VIII do 2 IX, kiedy to nad apartamentami łazienkowymi, galerią i oficyną poprawiono gont, a fragmentami położono go na nowo. Aby przyjąć urzędników pruskich w oficynach pałacowych w dniach 18–23 IX, murarze „różnych reparacji drobnych w pałacu po stancjach porobiły”, co nie kosztowało więcej niż 30 zł. We wrześniu zepsuła się w pałacu pompa, co wymagało naprawy, a na początku listopada murarz z dwoma pomocnikami wykonywał drobne prace remontowe, w tym zamurowano drzwiczki do pieca, z którego wydostawał się dym. Pod koniec roku zatrudniony ślusarz przy stoliku dorobił metalowe narożniki, naprawił trzy zamki oraz wykonał dwa pręty do łóżka Izabeli Branickiej, a dwa pozostałe wyprostował, co w sumie kosztowało 30 zł.; zob. AGAD, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 16, s. 107–108, 116, 147, 151, 155, 173–174, 207, 211, 228.
- ²⁷ Warto odnotować, że znane wydatki z drugiej połowy 1797 r. wynosiły 105 301 zł, a z pierwszej połowy 1801 r. aż 214 406 zł.; zob. AGAD, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 7, s. 49, 53.
- ²⁸ AGAD, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 16, s. 161, 222.
- ²⁹ Do sprzedaży wystawiono melony, brzoskwinie, pomarańcze, cytryny, daktyle, sałatę, ogórki, cebulę, marchew, pietruszkę, szczypior, pory, selery, buraki, kapustę, rzepę, kalarepę, pasternak, gruszkę, śliwki, jabłka, wiśnie oraz rzodkiew; zob. AGAD, Archiwum Branickich z Białegostoku, sygn. 7, s. 36–41.
- ³⁰ I.A. Theyls do A.B. Kurakina, Białystok 31 XII 1808, Archiwum Państwowe w Białymstoku, Rada Białostockiego Instytutu Panien Szlacheckich, sygn. 2, k. 10 (oryginał pisany po rosyjsku).
- ³¹ Narodowy Instytut Dziedzictwa, Teki Glinki, 316, s. 62; Narodowy Instytut Dziedzictwa, Teki Glinki, 315, s. 309–311.
- ³² Apartament składał się z sali stołowej, kredensu, pokoju, sypialni i garderoby. *Pałac Branickich w Białymstoku*, t. 1: *Inwentarz z XVII i XVIII stulecia*, cz. 2, oprac. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2012, s. 109–113.
- ³³ Kontrakt sprzedaży opiewał na 1 307 820 zł, jednakże majątek był tak obciążony długami, wierzytelnościami i zobowiązaniami, że Jan i Feliks Potoccy, Joanna z Potockich Potocka oraz Mariana z Potockich Szymanowska otrzymali 757 536 zł, z czego musieli oddać spadkobiercom Izabeli z Poniatowskich Branickiej 508 440 zł; zob. K. Łopatecki, *Sprzedaż dóbr białostockich przez spadkobierców Jana Klemensa Branickiego*, „Studia Podlaskie” 2015, t. 23, s. 92–94.

- ³⁴ Ukaz Aleksandra I Romanowa adresowany do tajnego radcy i senatora Ignacego A. Theylsa z 27 VII 1809 r. dotyczący utrzymania pałacu białostockiego, [w:] *Pałac Branickich...*, t. 2, s. 316–317; K. Łopatecki, M. Kupczewska, *Dyspozycje majątkowe Izabeli z Poniatowskich Branickiej na wypadek śmierci*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2016, t. 64, nr 4, s. 489–490; H. Mościcki, *Białystok, zarys historyczny z 22 ilustracjami*, Białystok 1933, s. 143.
- ³⁵ Muzeum Narodowe w Warszawie, sygn. 86, s. 3 (za zwrócenie uwagi na to źródło dziękujemy Piotrowi Jamskiemu). Była to równowartość 187 132 rubli w asygnacie (w banknotach).
- ³⁶ Narodowy Instytut Dziedzictwa, Teki Glinki, 186, k. 8–8v; *Pałac Branickich...*, t. 1, cz. 1, s. 130–132; *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria nowa*, t. 12, z. 2: *Katalog zabytków sztuki. Województwo Podlaskie (Białostockie)*. Miasto Białystok, red. M. Zgliński, A. Oleńska, Warszawa 2015, s. 96–97, 111–112; A. Oleńska, *Jan Klemens Branicki...*, s. 228–229, 232.
- ³⁷ H. Mościcki, *Białystok...*, s. 143–144.
- ³⁸ Российский государственный исторический архив, Санкт Петербург, ф. 1488, оп. 1, д. 991, к. 1–2.
- ³⁹ E. Zeller-Narolewska, *Pałac Branickich...*, s. 16–17.
- ⁴⁰ Министерство внутренних дел: Исторический очерк, 1802–1902, сост. С.А. Адрианов, СПб 1901; Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений в России с Учреждения о губерниях 1775 г. до последнего времени, сост. Е.Н. Анучин, СПб 1872; K. Łopatecki, W. Walczak, *Plany architektoniczne i źródła kartograficzne dotyczące obwodu białostockiego przechowywane w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2018, t. 25, s. 78–79.
- ⁴¹ W opisach inwentarzowych odnotowano: „Планы и чертежи гражданской архитектуры (коллекция). Белостокский императорский дворец г. Белостока гродненской губернии”.
- ⁴² Zakład Architektury Polskiej Politechniki Warszawskiej, sygn. 9529/I. Reprodukacja: E. Zeller-Narolewska, *Pałac Branickich...*, s. 14 (il. 7).
- ⁴³ E. Zeller-Narolewska, *Pałac Branickich...*, s. 17.
- ⁴⁴ W nawiasach kwadratowych fragmenty nieczytelne.

PLANS OF THE BRANICKI PALACE IN BIAŁYSTOK FROM 1824

This article is concerned with a discussion of the state of preservation of the Branicki Palace and the palace annex buildings located in Białystok during the Old Polish period and the era of the Białystok Region. The paper mainly uses architectural and construction plans from 1824 reflecting the structure and layout of the rooms in the palace and outbuildings, which are stored in the Russian State Historical Archive in St. Petersburg. Few plans remain from the heyday of the court of the Great Crown Hetman, allowing only a partial reconstruction of the layout of the palace rooms. Much more cartographic documentation has survived from the period of the reconstruction of the building for the needs of the Institute of Noble Ladies in 1824–1830. These plans make it possible to reconstruct the original spatial layout of the palace rooms. These are blueprints depicting, among other things, the front façade of the main body of the palace, the court outbuildings and their cross-sections. In addition, plans of the layout of the palace rooms on each floor have been preserved. The cartographic documentation made it possible to determine the degree of interference of the tsarist designers in the original architectural structure of the palace buildings. The biggest change was the adaptation of some of the rooms for the Orthodox Church.